

РОЗДІЛ IV. ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 37.011.3:372.461

Вікторія Будянська

Харківський національний економічний університет

Імені Семена Кузнеця

ORCID ID 0000-0003-0621-4571

Галина Мариківська

Харківський національний університет внутрішніх справ

ORCID ID 0000-0001-9561-9292

DOI 10.24139/2312-5993/2020.01/149-159

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті доводиться актуальність проблеми формування мовленнєвої культури студентів. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні педагогічних умов формування мовленнєвої культури студентів у ЗВО. У процесі роботи над статтею було використано теоретичні методи дослідження: порівняльно-зіставний та поняттєво-термінологічний аналіз; систематизації та узагальнення. Узагальнення вивченої літератури з проблеми формування мовленнєвої культури особистості, самостійна робота в цьому напрямку дозволили визначити шляхи формування мовленнєвої культури майбутніх фахівців: створення культурного мовленнєвого середовища; організації системної роботи з оволодіння студентами упорядкованою сукупністю нормативних мовленнєвих засобів; забезпечення постійного вправлення студентів у красномовстві.

Ключові слова: мовленнєва культура, педагогічні умови, культурне мовленнєве середовище, нормативні мовленнєві засоби, красномовство.

Постановка проблеми. Нестабільна політична та економічна ситуація в Україні зумовили загострення наявних проблем і сприяла виникненню нових. Однією з таких проблем є економічна криза та шляхи виходу з неї. Розв'язати її можуть тільки добре підготовлені професіонали. Тому серед завдань закладів вищої освіти важливим є формування особистості майбутнього фахівця, який буде ефективно діяти в професійній сфері. У цьому контексті актуалізується питання формування особистості, яка є конкурентоспроможною на ринку праці, може самореалізовуватися в соціальному середовищі, ефективно діяти в динамічному світі, успішно вирішувати професійні проблеми. Усе це неможливо без уміння майстерно спілкуватися та здійснювати співробітництво з різними професійними категоріями. Спілкування в професійній сфері вимагає розвинених мовленнєвих умінь і навичок, зокрема вільного володіння усною та писемною мовою, уміння здійснювати різні види мовленнєвої діяльності, зрозуміло й адекватно висловлювати власні думки. Тому проблема формування мовленнєвої культури особистості є актуальною й потребує подальшого вивчення.

Аналіз актуальних досліджень. На актуальність порушеної проблеми вказує значна кількість проведених досліджень. Зокрема вченими висвітлено такі аспекти суголосної проблематики: загальнотеоретичні основи здійснення мовленнєвого процесу (С. Вербещук, О. Гойхман, І. Зимня та інші), диференційні ознаки мови й мовлення (М. Вашуленко, О. Крсек, Л. Федоренко, Р. Чечет та інші); одиниці, види мовленнєвої діяльності, етапи її здійснення (В. Глухов, О. Леонт'єв, В. Ковшиков, Л. Щерба та інші); структура, зміст, якісні ознаки мовленнєвої культури (Н. Дика, В. Пасинок, Т. Плещенко, Н. Федотова та інші), сутність мовленнєвого середовища та його роль у формуванні мовленнєвої культури особистості (А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, А. Левчук та інші).

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні педагогічних умов формування мовленнєвої культури студентів у закладах вищої освіти.

Для досягнення зазначеної мети визначено такі **завдання дослідження**:

- 1) схарактеризувати поняття «мовленнєва культура»;
- 2) визначити педагогічні умови формування мовленнєвої культури в закладах вищої освіти;
- 3) обґрунтувати доцільність створення цих умов для ефективності формування мовленнєвої культури студентів.

Методи дослідження. Розв'язання визначених у статті завдань проводилося шляхом використання теоретичних методів дослідження: порівняльно-зіставного аналізу – для з'ясування стану розробленості порушеної проблеми, визначення теоретичних засад дослідження; поняттєво-термінологічного – для конкретизації поняттєво-категорійного поля дослідження; систематизації та узагальнення – для визначення результатів дослідження та формулювання висновків.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, ефективність формування мовленнєвої культури студентів у закладах вищої освіти значно підвищиться за таких умов: створення культурного мовленнєвого середовища; організації системної роботи з оволодіння студентами упорядкованою сукупністю нормативних мовленнєвих засобів; забезпечення постійного вправлення студентів у красномовстві.

Мовленнєва культура є важливою складовою культури особистості. Як стверджують учені (Є. Адамов, А. Багмут, В. Бадер, І. Блинов, І. Борисюк, Л. Введенська, Г. Лабковська, О. Михайличенко, Г. Олійник, Л. Павлова, Л. Скворцов, І. Стіліану, С. Христові та інші), культура мовлення не тільки є ознакою високої культури особистості, а й обумовлена останньою. Як наслідок, чим більш культурною є людина, тим більш культурним є її мовлення.

Відзначаючи важливу роль мовленнєвої культури в житті кожної людини, Л. Введенська та Л. Павлова підкреслюють, що «оволодіння мистецтвом спілкування, мистецтвом слова, культурою усного й

письмового мовлення» сьогодні необхідно для кожної людини незалежно від того, «яким видом діяльності вона займається чи буде займатися» (Введенская, 2003).

Слід також зауважити, що в науковій літературі використовують два близьких поняття: «культура мовлення» й «мовленнева культура». Деякі автори у визначенні цих понять вказують на певні відмінності. Так, С. Вербещук вважає, що значення поняття «мовленнева культура» є ширшим, ніж поняття «культура мовлення». Адже, на її думку, культура мовлення проявляється в уміннях людини правильно говорити (і писати), добирати мовно-виражальні засоби відповідно до мети та ситуації спілкування. Отже, це система вимог до використання мови в мовленнєвій діяльності. А мовленнева культура охоплює не тільки нормативні мовленнєві аспекти, але й особистісні, індивідуальні, загальнокультурні властивості людини, а також відбиває її душевний стан та емоційні переживання (Вербещук, 2016).

Водночас у процесі проведення дослідження з'ясовано, що більшість учених (А. Богуш, С. Вербещук, Т. Плещенко, Н. Федотова, Р. Четет та інші) поняття «культура мовлення» й «мовленнева культура» сприймають як еквіваленти. Стосовно зіставлення вказаних понять у статті поділяється точка зору саме цих науковців.

Ми погоджуємося з А. Растегаєвою, на думку якої, мовленнева культура – це «уміння адекватно й доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення» (Растегаєва, 2010, с. 178).

Для ефективного формування мовленнєвої культури студентів у закладах вищої освіти важливо визначити й обґрунтувати відповідні педагогічні умови. Як встановлено, під педагогічними умовами науковці розуміють зовнішні обставини, що забезпечують істотний вплив на перебіг педагогічного процесу, тією чи іншою мірою свідомо сконструйованого педагогом, та передбачають досягнення певного результату (М. Боритко); певна обставина чи обстановка, яка впливає (прискорює чи гальмує) на формування та розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості (Л. Карпенко); особливості організації навчально-виховного процесу, що детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості (Г. Голубова); обставини, які обумовлюють певний напрям розвитку педагогічного процесу; сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, прийомів, засобів педагогічної діяльності (Є. Хриков); те, на тлі чого здійснюється діяльність особистості (О. Аматыєва).

З урахуванням різних точок зору можна дійти висновку, що під педагогічними умовами розуміють деякі обставини, суб'єктивні й

об'єктивні вимоги, передумови, реалізація яких сприяє досягненню поставлених цілей, зокрема ефективному формуванню мовленнєвої культури студентів (Мариківська, 2016).

Як з'ясовано в процесі проведення дослідження, багато вчених процес виховання особистості, у тому числі процес формування мовленнєвої культури особистості, пов'язують зі створенням культурного мовленнєвого середовища, що оточує людину, у якому відбувається спілкування. Уточнимо, що кожний студент, з одного боку, взаємодіє з природним мовним середовищем, вплив якого на особистість має стихійний, а тому неоднозначний характер. З іншого боку, студенти певну частину часу перебувають у штучному (освітньому) мовленнєвому середовищі як сукупності різних модельованих педагогом ситуацій спілкування. Ці ситуації мають мотивувати студентів до активної комунікативної діяльності та спонукати їх до правильного, оптимального використання різних вербальних та невербальних засобів спілкування. А тому саме таке штучне мовленнєве середовище виступає необхідною передумовою успішного формування в учнівської молоді мовленнєвої культури.

Отже, для успішного формування в студентів цієї культури в закладі вищої освіти необхідно створити відповідне мовленнєве середовище. Спілкуючись у межах такого середовища з іншими людьми, студенти зможуть усвідомлено сприймати гідні наслідування зразки мовлення викладачів та інших студентів, оптимально використовувати різні вербальні та невербальні засоби.

Як уважає К. Крутій, для позначення такого сприятливого для формування мовленнєвої культури особистості середовища правомірно вживати термін «культурне мовленнєве середовище», під яким авторка розуміє «сукупність корисного особистого й колективного спільного мовленнєвого досвіду, що зберігається й передається з покоління в покоління, а також речових структур і залежностей, шляхом яких реалізується діяльність і мовленнєва поведінка індивіда» (Крутій, 2009, с. 112).

Як наголошується в науковій літературі, однією з аксіом теорії спілкування є нормативність мовлення, що пов'язана з необхідністю дотримання в комунікативному процесі правил мовної поведінки, тобто конкретних приписів, які визначають, як треба поводитися в тій чи іншій ситуації. Ці правила можна також сприймати як інтеріоризовані засоби соціального контролю спілкування, що мають певну культурну визначеність та відрізняються етнокультурною варіативністю поведінки. Отже, нормативність мовлення пов'язана з необхідністю дотримання встановлених правил цієї поведінки та виражається насамперед у факті обов'язкового соціального контролю за перебігом та результатами комунікативного акту.

Важливу роль у забезпеченні нормативності мовлення відіграють також норми спілкування, тобто принципи, які вважають правильними

(допустимими) в межах тієї чи іншої культури, що мають поділятися всіма її представниками. Ці норми містять колективну оцінку того, яким має бути поведінка носія певної культури; колективну інтерпретацію того, що значить той чи інший варіант поведінки; індивідуальні реакції конкретної людини на поведінку, у тому числі й заборони на небажані (чи недопустимі) її варіанти (Білецький, 1998, с. 83).

Науковці Е. Гофман, Т. А. ван Дейк та інші також відзначають, що комунікативні ситуації регламентуються значною кількістю різних правил спілкування, яких важливо дотримуватися для забезпечення успішності взаємодії. Учені відзначають, що деякі правила можуть бути достатньо жорсткими для виконання, інші – мати форму рекомендацій, які визначають тільки найбільш бажаний варіант дій. Очевидно, що в другому випадку формальні соціолінгвістичні правила позбавлені характеру чіткого алгоритму, а замість цього набувають характеру варіативності чи навіть зручних (доцільних) поведінкових стратегій, що мають когнітивну природу. Урахування цих правил та стратегій допомагає кожному промовцю значною мірою підвищити якість і неформального, і ділового спілкування (Дейк, 1989; Goffman, 1971).

Ураховуючи роль мовленнєвих правил та поведінкових стратегій, М. Кіскіна підсумовує, що правила мовної поведінки становлять значну частину комунікативного досвіду кожної людини. А тому їх слід сприймати як дієвий фактор, який визначає зміст та структуру мовної комунікації (Кіскіна, 2009, с. 18).

Науковці Н. Лебедева, М. Кіскіна та інші також наголошують, що сферою реалізації сучасних мовленнєвих норм і правил є конкретні ситуації спілкування між людьми. Ці ситуації автори сприймають як особливий тип, зразок соціальної взаємодії, що є звичним для членів певної культурної спільноти. У свою чергу, зазначені норми та правила класифікуються дослідницями як фактори успішності ситуації спілкування. А тому вони пропонують обов'язково враховувати їх людині поряд із такими важливими аспектами комунікації, як: визначені цілі взаємодії, ролі, репертуари учасників комунікативного процесу, наслідки обраних варіантів поведінки чи концепцій (уявлення про себе та інших), характеристика мовленнєвого середовища, особливості мови й мовлення промовця, існуючі бар'єри спілкування та можливості їх подолання (Кіскіна, 2009; Лебедева, 1999).

Отже, основними теоретичними засадами процесу формування мовленнєвої культури студентів виступає необхідність осмислення ними основних мовних норм та мовленнєвих правил, засвоєння знань про функціональні стилі літературного мовлення, усвідомлення взаємозв'язків усіх складових системи мови, структури мовлення та невербальних структур. Очевидно, що результативність зазначеного процесу значною мірою залежить від активності самих студентів, які мають прикладати

інтенсивні зусилля для засвоєння впорядкованої сукупності нормативних мовленнєвих засобів (Мариківська, 2016).

Викладачам важливо забезпечити максимально ефективний вплив на процес засвоєння теоретичних основ мовленнєвої культури студентів. Одним з ефективних шляхів вирішення цієї проблеми є забезпечення опанування ними нормативних мовленнєвих засобів, вироблених практикою людського спілкування.

М. Пентиліук вважає, що для розвитку й удосконалення мовленнєвої культури учнів слід підбирати сукупність вправ і завдань різних видів: фонетичних, лексичних, граматичних, стилістичних. Так, вправи та завдання з першої визначеної групи містять вправи, що передбачають виразне читання та аудіювання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення, вправи на правильне наголошення слів, інтонування висловлювань, дотримання норм милозвучності мови, добір фонетичних варіантів та складання з ними речень, редагування текстів відповідно до евфонічності їх звучання, аналіз чергування голосних і приголосних звуків. Прикладом подібного завдання може бути: прочитати текст, проаналізувати інтонаційну особливість речень; охарактеризувати стилістичні особливості мовних одиниць; визначити стиль, тип і жанр мовлення.

Як нагадує авторка, для красивого, доречного та правильного формулювання думок і висловлювань людина має постійно збагачувати свій активний словниковий запас, що є однією з важливих передумов результативного опанування мовленнєвої культури. Багатий словниковий запас є також важливим фактором успішної мовленнєвої комунікації. А тому М. Пентиліук чільне місце в системі мовленнєвих вправ відводить лексичним вправам і завданням. До цієї групи належать завдання та вправи, спрямовані на з'ясування семантики слова, його основних ознак, ознайомлення зі словниковим складом української мови, сферою вживання різних лексичних шарів (наприклад, такого типу: користуючись тлумачним словником рідної мови, з'ясуйте, які значення мають запропоновані слова...).

Третя визначена група містить граматичні вправи та завдання. До них належать, наприклад, такі завдання: аналіз стилістичних особливостей словотвору; доцільне використання в тексті різних словотворчих засобів, частин мови, граматичних синонімів; виправлення стилістичних помилок граматичного характеру; конструювання речень і текстів різних стилів, типів і жанрів; визначення функцій спілкування, мовленнєвої ситуації перед створенням висловлювань; відповідний вибір синтаксичної конструкції, синонімічні заміни різних синтаксичних одиниць, редагування речень щодо стилістичного оформлення, взаємозаміна синтаксичних конструкцій і встановлення їх стилістичної специфіки, зіставлення текстів різних стилів у зв'язку із синтаксичною стилістикою.

Стилістичні вправи насамперед передбачають аналіз текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення та конструювання текстів відповідної стилістичної спрямованості залежно від ситуації спілкування; аналіз стилістичних значень, відтінків і функцій слів; редагування текстів з боку їх стилістичного оформлення; стилістичний експеримент; стилістичні завдання творчого характеру тощо. За словами М. Пентилюк, таку роботу слід проводити на базі стилістично диференційованих текстів, порівнюючи стилістичне значення мовних категорій у різних стилях та засвоюючи значення стилістичних понять через зіставлення лінгвістичного тлумачення їх сутності зі стилістичним тлумаченням.

На думку дослідниці, існують також різні види інтегрованих вправ. Так, лексико-граматичні вправи використовують для засвоєння та закріплення знань із граматики й повторення теоретичних відомостей з лексики, збагачення словника, розвитку мовлення учнів. Лексико-стилістичні вправи передбачають вироблення в учнів навичок правильно користуватися словом у певному стилі мовлення, аналіз і усунення лексико-стилістичних помилок. Доречним також є поєднання вивчення лексико-семантичної структури мови з аналізом стилістичних можливостей цих мовних одиниць і з подальшим введенням їх у власні висловлювання. Прикладом таких вправ може бути аналіз у тексті синонімів та антонімів, складання речень із такими мовними одиницями (Пентилюк, 2005).

Як зазначено в науковій літературі, позааудиторна робота з учнями порівняно з аудиторною має більш нерегламентований характер, оскільки вона жорстко не обмежена часовими, організаційними та змістовими вимогами. А тому в процесі її здійснення викладач може керуватися насамперед суспільною потребою у формуванні мовленнєвої культури студентів та індивідуальними потребами, інтересами самих студентів. Крім того, важливо відзначити, що в позааудиторній діяльності провідну роль виконують самі студенти, що створює позитивні передумови для найбільш повного виявлення ними засвоєних мовленнєвих знань та вмінь, самостійності, ініціативності, а також творчого мислення (Мариківська, 2016).

Л. Кондрашова також звертає увагу на те, що в позааудиторній діяльності можна застосовувати більш широкий арсенал методів, форм, технологій навчання й виховання учнівської молоді, створюючи сприятливі передумови для активізації самостійної роботи учнів, залучати їх до розв'язання різних проблемних ситуацій, що сприяють вирішенню поставлених педагогічних завдань, активізують розвиток в особистості соціально значущих умінь, особистісних якостей шляхом залучення до різних видів практичної діяльності (Кондрашова, 1988, с. 13).

На важливу роль позааудиторної діяльності в процесі формування мовної особистості вказують різні автори. Така діяльність сприяє розвитку мовленнєвих умінь та творчого мислення.

Слід також зазначити, що система позааудиторної діяльності містить різні її види. Зокрема найбільший педагогічний ефект щодо формування мовленнєвої культури особистості спостерігають у разі, коли простежується тісний взаємозв'язок між «суто» виховною позааудиторною діяльністю творчого характеру та іншими її видами: навчальною, навчально-дослідницькою й науково-дослідницькою (Петриченко, 2007, с. 74).

Отже, формування мовленнєвої культури студентів має передбачати залучення їх до різних видів діяльності з метою забезпечення осмислення ними основних мовних норм та мовленнєвих правил, засвоєння знань про функціональні стилі літературного мовлення, усвідомлення взаємозв'язків усіх складових системи мови, структури мовлення та невербальних структур.

Досконале володіння людиною словом, практичну здатність говорити красиво, логічно, переконливо, уміння однаково добре вимовляти підготовлений текст та імпровізувати з давніх часів пов'язують з такою властивістю людини, як красномовність (походить від слів «червоний» і «мова»). Як відомо, деякі люди мають природний ораторський талант та харизму. Однак у більшості випадків особистість має цілеспрямовано оволодівати мистецтвом мовлення.

Одним зі шляхів формування красномовності студентів є використання мовленнєвих ситуацій. Під мовленнєвими ситуаціями розуміється сукупність спеціально створених зовнішніх обставин, що спонукають студентів до спілкування та створюють певні відносини між ними. Такі ситуації дають студентам можливість на практиці відпрацювати дотримання загальноприйнятих норм комунікативної поведінки та побудови мовленнєвого процесу.

При цьому важливими вимогами до використання таких ситуацій у педагогічній взаємодії є врахування психологічних особливостей студентів та їхніх зацікавлень, окреслення складових мовленнєвих дій і операцій, застосування елементів інтерактивних методів та інноваційних засобів навчання, що забезпечують активне засвоєння матеріалу й розвиток мовленнєвої культури кожної особистості (Бабич, 1990). Слід також відзначити, що мовленнєві ситуації можна створювати різними способами: за допомогою тексту й допоміжних запитань; наочно (з використанням картин, малюнків, схем); описово (на основі аналогії) тощо (Гладіліна, 2009, с. 115).

Ефективним засобом формування красномовності студентів є виконання ними спеціальних мовленнєвих вправ та завдань.

Фахівці висловлюють різні поради щодо відбору цих вправ.

Деякі дослідники вважають, що, важливою особливістю процесу використання комунікативних вправ та завдань є застосування наукового дискурсу певного типу та жанру. Як уточнюють у науковій літературі, дискурс – це текст, у якому відбивається ставлення комуніканта до повідомлення, урахування адресата мовлення, мовного оточення, умов

спілкування тощо. Причому науковий дискурс становить словесне зображення, що спрямоване на вирішення певної проблеми.

Дослідники також підкреслюють, що для мовленнєвого розвитку студентів велике значення має система таких завдань, які б забезпечували пізнання процесів, що відбуваються в мовленні, вироблення усвідомлених мовленнєвих навичок та сприяли розвитку мовленнєвої культури загалом.

Слід зазначити, що значний вплив на розвиток красномовності студентів має також проведення різноманітних виховних заходів, які вимагають від кожного учасника демонстрації мовленнєвих знань та вмінь.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Узагальнення вивченої літератури з проблеми формування мовленнєвої культури особистості, самостійна робота в цьому напрямі дозволили визначити шляхи формування мовленнєвої культури майбутніх фахівців. Такими шляхами є створення культурного мовленнєвого середовища; організація системної роботи з оволодіння студентами упорядкованою сукупністю нормативних мовленнєвих засобів; забезпечення постійного вправлення студентів у красномовстві.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо пошук, визначення й обґрунтування інших шляхів формування мовленнєвої культури студентів.

ЛІТЕРАТУРА

- Бабич, Н. Д. (1990). *Основи культури мовлення*. Львів: Світ (Babych, N. D. (1990). *Fundamentals of Speech Culture*. Lviv: The World).
- Білецький, В. (1998). Мова як чинник консолідації українського суспільства в націю. *Слово і час*, 12, 81–86. (Biletsky, V. (1998). Language as a factor in the consolidation of Ukrainian society into the nation. *Word and time*, 12, 81–86).
- Введенская, Л. А. (2003). *Риторика и культура речи*. Ростов-на-Дону: «Феникс» (Vvedenskaya, L. A. (2003). *Rhetoric and Speech Culture*. Rostov-on-Don: Phoenix).
- Вербещук С. В. (2016) *Формування мовленнєвої культури учнів початкової школи в процесі літературного читання* (дис. ... канд. філол. наук: 13.00.02). Івано-Франківськ (Verbeschuk S.V. (2016) *Formation of speech culture of elementary school students in the process of literary reading* (PhD dissertation: 13.00.02). Ivano-Frankivsk.
- Гладіна, Г. І. (2009). Комунікативні вправи як засіб закріплення мовного матеріалу. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*, 2, 113-117 (Hladina, H. I. (2009). Communicative exercises as a means of securing language material. *Collection of scientific works of Berdyansk State Pedagogical University. Pedagogical Sciences*, 2, 113-117).
- Дейк, Т. А. ван. (1989). *Язык. Познание. Коммуникация*. Москва: Прогресс (Dijk T. A. van. (1989). *Language. Knowledge. Communication*. Moscow: Progress).
- Кискина, М. В. (2009). Правила речевого поведіння как детерминанта диалогового дискурса. *Вестник МГОУ. Серия «Лингвистика»* (Kiskina, M. V. (2009). Rules of speech behavior as a determinant of dialogic discourse. *MSU Newsletter. The Linguistics Series*).
- Кондрашова, Л. В. (1988). *Внеаудиторная работа по педагогике в педагогическом институте*. Киев, Одесса: Высшая школа (Kondrashova, L. V. (1988). *Extra-curricular work on pedagogy at the Pedagogical Institute*. Kiev, Odessa: High School).

- Крутий, К. Л. (2009). *Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія: у 2-х ч.* Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД (Kruty, L. (2009). *Educational space of a preschool educational institution: multigraphy: at 2 am* Zaporizhzhia: LLC "LIPS" LTD).
- Лебедева, Н. М. (1999). *Введение в этническую и кросс-культурную психологию.* Москва: Ключ-С (Lebedeva, N. M. (1999). *Introduction to Ethnic and Cross-Cultural Psychology.* Moscow: Key-S).
- Мариківська, Г. А. (2016). *Формування мовленнєвої культури старшокласників у профорієнтаційних центрах вищих навчальних закладів* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07). Старобільськ (Marikovskaya, G. A. (2016). *Formation of speech culture of high school students in vocational guidance centers of higher educational institutions* (author's dissertation ... Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.07). Starobilsk).
- Пентиліук, М. (2005). *Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах.* Київ: Ленвіт (Pentyluk, M. (2005). *Methods of teaching Ukrainian in secondary schools.* Kiev: Lenwith).
- Петриченко, Л. О. (2007). *Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної діяльності в позааудиторній діяльності* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04). Харків (Petrichenko, L. O. (2007). *Preparation of the prospective elementary school teacher for innovative activities in extracurricular activities* (PhD diss). Kharkiv).
- Растегаєва, А. Е. (2010). *Мовленнєва культура як культурологічний феномен.* Луганськ (Rastegayeva, A. E. (2010). *Speech culture as a cultural phenomenon.* Lugansk).
- Goffman, E. (1971). *Intercultural Ritual.* N.-Y.

РЕЗЮМЕ

Будянская Виктория, Марыкивская Галина. Пути формирования речевой культуры в высших учебных заведениях.

В статье доказывається актуальность проблемы формирования речевой культуры студентов, а также проблемы определения путей формирования этой культуры в ВУЗе. Цель исследования состоит в обосновании педагогических условий формирования речевой культуры студентов в ВУЗе. В процессе работы над статьей были использованы теоретические методы исследования: сравнительно-сопоставительный и понятийно-терминологический анализ; систематизации и обобщения. Обобщение изученной литературы по проблеме формирования речевой культуры личности, самостоятельная работа в этом направлении позволили определить пути формирования речевой культуры будущих специалистов: создание культурной речевой среды; организации системной работы по овладению студентами упорядоченной совокупностью нормативных речевых средств, обеспечения постоянного упражнения в красноречии. Перспективами дальнейших научных разведок считаем поиск, определение и обоснование других путей формирования речевой культуры студентов.

Ключевые слова: речевая культура, педагогические условия, культурная речевая среда, нормативные речевые средства, красноречие.

SUMMARY

Budianska Viktoriia, Marykivska Halyna. Ways of formation of speech culture in higher education institutions.

The article deals with urgency of the problem of forming students' speech culture, as well as the problem of determining the ways of forming this culture in higher education institutions. The purpose of the study is to substantiate the pedagogical conditions for the formation of

students' speech culture in higher education institutions. The tasks defined in the article were solved by using theoretical methods of research: comparative analysis – to find out the state of elaboration of the problem, to determine the theoretical foundations of the research, to systematize and generalize the views of scientists; conceptual-terminological – for specification of conceptual-categorical field of research; systematization and generalization – to determine the results of the study and formulate conclusions.

Generalization of the studied literature on the problem of formation of speech culture of the personality, independent work in this direction allowed to determine the ways (conditions) of formation of speech culture of future specialists – some circumstances, subjective and objective requirements, prerequisites, realization of which contributes to the achievement of the set goals. They include: creating a cultural language environment in which whilst communicating with other people, students will be able to consciously perceive worthy imitations of speech patterns of teachers and other students, optimally use various verbal and non-verbal means; organization of systematic work on mastering students with an orderly set of normative speech means, which is connected with the necessity of observing the rules of linguistic behavior in the communicative process, i.e. specific prescriptions that determine how to behave in a given situation; ensuring the constant management of students in eloquence – a perfect command of a person, a practical ability to speak beautifully, logically, convincingly, able to pronounce the prepared text equally and improvise.

Prospects for further scientific exploration include search, definition and justification of other ways of forming the students' speech culture.

Key words: speech culture, pedagogical conditions, cultural speech environment, normative speech means, eloquence.

УДК 378.147

Юлія Глінчук

Рівненський державний гуманітарний університет

ORCID ID 0000-0003-3328-5594

DOI 10.24139/2312-5993/2020.01/159-169

ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНІ ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРАЦЕОХОРОННОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті актуалізовано необхідність удосконалення працезахоронної підготовки майбутніх учителів у контексті сучасної освітньо-соціальної дійсності. На основі аналізу й синтезу відповідних літературних джерел проведено огляд сучасних інноваційних педагогічних технологій. Виявлено відсутність єдиної загально визнаної їх класифікації та лише фрагментарні спроби застосування в працезахоронній підготовці студентів педагогічних спеціальностей. Показано можливості та наголошено на ефективності застосування інноваційних педагогічних професійно-орієнтованих технологій під час викладання дисципліни «Охорона праці в галузі». Зазначено про подальші перспективи розробки означеної проблеми в силу існування неописаних і появи нових технологій.

***Ключові слова:** студенти, заклад вищої освіти, працезахоронна підготовка, інноваційні педагогічні технології.*

Постановка проблеми. Прикрим явищем сьогодення є стрімке погіршення здоров'я підростаючого покоління за період навчання в школі (Щорічна ..., 2017). Разом із тим, стрімко погіршується і здоров'я шкільних